

SOCIJALNO-GEOGRAFSKA OBILJEŽJA SELA JESENICE

Prilog poznavanju iskorićivanja zemljišta obalnog dijela Hrvatske
u srednjoj Dalmaciji

I. Baučić, V. Biegajlo i I. Crkvenčić

Predgovor. U okviru međunarodne kulturne suradnje između Jugoslavije i Poljske, u ljetu 1963. g. boravila je u Jugoslaviji grupa poljskih geografa, koji su, skupa s geografima zagrebačkog, ljubljanskog i sarajevskog sveučilišta kartirali i proučavali iskorićivanje zemljišta u katastarskoj općini Jesenice, u srednjoj Dalmaciji.

Terenska istraživanja organizirao je Geografski institut Prirodoslovno matematičkog fakulteta u Zagrebu, a na njima su učestvovali: dr V. Biegajlo, ing. H. Bodnar, S. Hauzer, D. Kowalczyk i W. Tyszkiewicz, članovi odjela za agrarnu geografiju Poljske akademije nauka u Warszawi, dr I. Crkvenčić i I. Baučić iz Geografskog instituta PMF-a u Zagrebu, dr V. Klemenčić i M. Vojvoda iz Instituta za geografiju Univerze u Ljubljani i M. Mišković iz Geografskog zavoda Univerziteta u Sarajevu.

Istraživana katastarska općina obuhvaća dio uskog primorskog pojasa Hrvatske između Splita i Omiša s naseljima Jasenice, Željave, Krug, Bajnice, Krilo, Suhi Potok, Sumpetar, Mali Rat i Orij (Sl. 1).

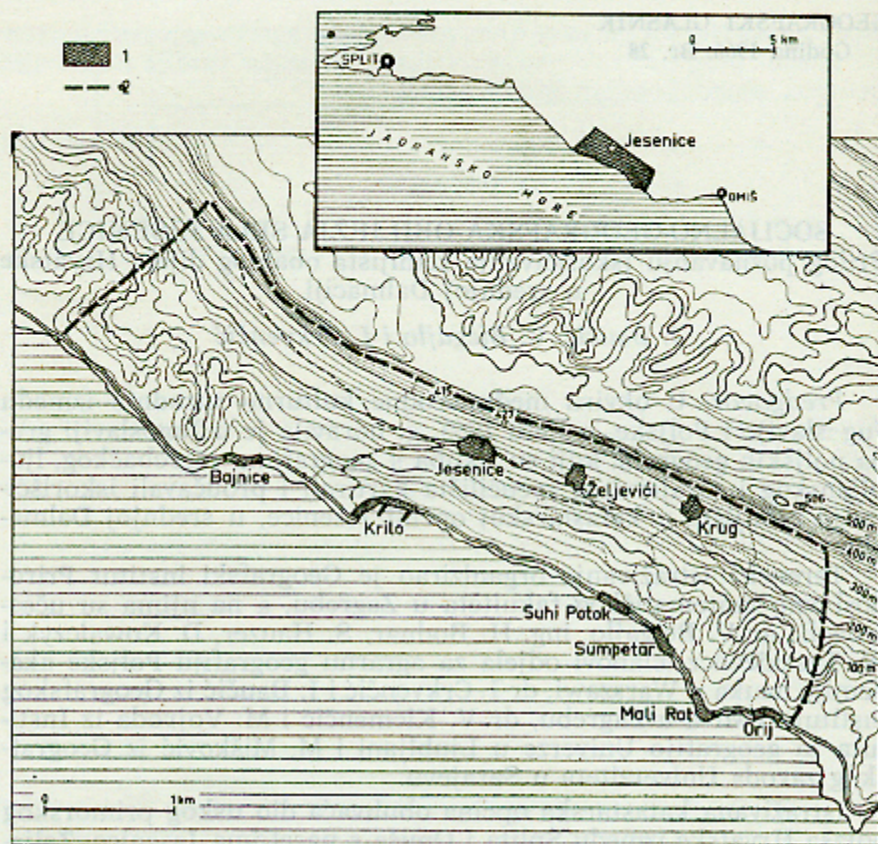
U ovome radu izloženi su osnovni rezultati dobiveni istraživanjem iskorićivanja zemljišta katastarske općine Jesenice, posebno onog dijela te općine koji je prilikom popisa poljoprivrednih gospodarstava 1960. g. obuhvaćen popisnim krugom Jesenice.

Svi podaci tab. 3—11 korišćeni su iz navedenog popisa poljoprivrednih gospodarstava pa se prema tome odnose na područje popisnog kruga Jesenice, odnosno odražavaju prilike u 1960. g.

Uvjeti prirodne sredine

Područje katastarske općine Jesenice sastoji se iz dviju bitno različitih prirodnih sredina. Od obale se uzdiže fliški primorski pojas širine 1,2 — 2 km (Sl. 2). On zauzima veći i gospodarski daleko važniji dio katastarske općine. Na visini 250—300 m fliška padina prelazi u strmi vapnenački greben planine Perun. Planinski hrbat Peruna s visinom između 400—500 m odvajava katastarsku općinu Jesenice od susjedne katastarske općine Tugare.

Fliška padina je sastavljena iz eocenskih naslaga, pretežno lapora sa uskim zonama pješčenjaka i foraminiferskih vapnenaca, dok je strmo nagnuti planinski greben Peruna sastavljen iz rudistnih vapnenaca gornje krede.



Sl. 1 Orijentaciona karta istraživanog područja

- 1 — položaj katastarske općine Jesenice u odnosu na Split i Omiš,
2 — prikaz osnovnih elemenata prostora katastarske općine Jesenice.

Fig. 1 A rough map of the surveyed area

- 1 — the position of the Cadastral Parish of Jesenice in relation to Split and Omiš, 2 — the basic elements of the area of the Cadastral Parish of Jesenice.

Vapnenačko bilo Peruna naliježe na primorsku flišku zonu i s njom je u rasjednom kontaktu (vidi Sl. 2). Fliške naslage intenzivno su nabrane i rasjednute. Slojevi se pružaju u dinarskom pravcu, a padaju dosta strmo u smjeru sjeveroistoka. Erozivnim procesima razorena su tjemena antiklinala, a uslijed različite otpornosti na terenu strše glave slojeva sastavljene iz otpornijih lapora (s manje glinovitih primjesa), te osobito uske zone foraminiferskih vapnenaca. Dok su fliške naslage, koje su sastavljene od

1) Opsežne geološke i gemorfološke radove, koji djelomično zahvaćaju i ovo područje, objavili su F. v. Kerner, *Geologische Beschreibung der Mosor planina*, separatan otisak iz *Jahrb. k. k. geol. R. A.*, Wien 1904. i G. H. Vorwijk, *Geologie und Paläontologie der Umgebung von Omiš*, Utrecht 1938.

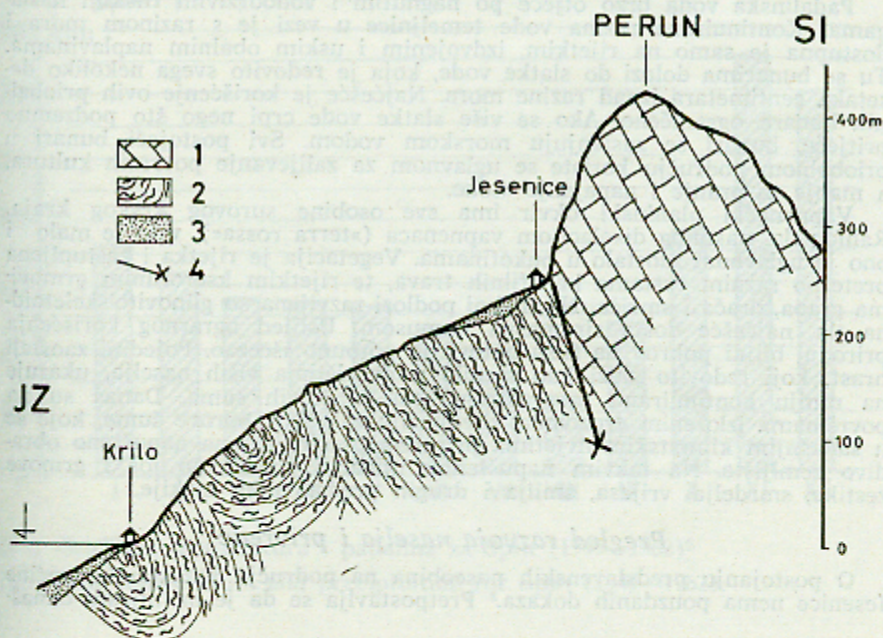
lapora i pješčenjaka prekrivene rahlim tlom, pogodnim za razvoj vegetacije i agrarno iskorištavanje, uske zone foraminiferskih vapnenaca ističu se na terenu kao kameniti izdanci.

Kontakt vapnenačkog bila s fliškom padinom redovito je prekriven siparišnim materijalom, koji se je, naročito u vrijeme pleistocena, odronjavao sa strmog planinskog okvira. Padinske breče ponegdje se spuštaju daleko niz flišku padinu, a kod Malog Rata dopiru sve do mora i izgrađuju istoimeni rt.

Relativno uzak vapnenački pojas planine Perun, izdignut iznad fliških zona u primorju i zaleđu, kolektor je podzemnih voda koje hrane brojna ali povremena i uglavnom mala vrela na kontaktu vapnenaca i fliša. Na strmije nagnutim padinama padalinske vode usjekle su više dubokih vododerina. Mjestimično vododerine sraščuju u potočne doline koje redovito završavaju priobalnom naplavinom.

Obala je na ovom području relativno slabo razvedena. Postoje svega tri slabo istaknuta rta, Mutogras, Krilo i Mali Rat. Navedeni rtovi zatvaraju malo udubljene zaljeve — Bajnice i Krilo. Najveći dio obale je šljunkovit, ali su unatoč tome na znatnom dijelu ograničene mogućnosti za turističko korišćenje plaža. To je prvenstveno zbog loše trasirane Jadranske magistrale, koja u ovom području prolazi trasom stare austrijske ceste i na velikom dijelu obale more udara neposredno na potporni zid ceste.

Prostor katastarske općine Jesenice, pored općih jadransko-mediteranskih klimatskih obilježja (topla i sušna ljeta, blage i kišovite zime), ima i znatnih mikroklimatskih specifičnosti. Njih, međutim, zbog pomanjkanja meteorološke stanice, nije moguće kvantitativno prikazati, ali se postojanje



Sl. 2 Shematski geološki profil kroz katastarsku općinu Jesenice
1 — kredni vapnenaci, 2 — eocenski fliš, 3 — kvartarno kršje i naplavine, 4 — rasjed.

Fig. 2 The schematic geological profile across the Cadastral Parish of Jesenice
1 — cretaceous limestones, 2 — eocene flysch, 3 — quaternary materials, 4 — faultline.

mikroklimatskih osobitosti ovog područja može dosta pouzdano zaključiti na osnovu reljefnih specifičnosti u odnosu na meteorološku stanicu Split, koja je od ovog kraja udaljena oko 15 km. Eksponirano u smjeru jugozapada i planinskih bilom zaštićeno od hladnih sjevernih vjetrova, područje katastarske općine Jesenice je toplije i manje vjetrovito od Splita (Sl. 3, Tab. I), ali je istovremeno nešto vlažnije i s manjim brojem sati insolacije nego što je ima Splem (godišnja insolacija u Splitu 266 sati; dnevno prosječno 7,3 sata).² Obzirom na znatne vertikalne razlike pojedinih dijelova katastarske općine (od morske razine do preko 500 m), te relativno velik temperaturni gradijent (u Splitu 0,7 — 0,8°C/100 m), treba zaključiti da su temperature u podgorskim naseljima, tj. onima na kontaktu fliške padine i vapnenačkog bila prosječno za oko 2°C niže od temperatura u priobalnim naseljima. U vezi s time može se pretpostaviti da su podgorska naselja i kišovitija od priobalnih.

Iako godišnja količina padalina zadovoljava (Split 775 mm, a selo Dubrava, u području Mosora, 1604 mm), njihov režim je krajnje nepovoljan (sl. 3, tab. 1). Vegetacioni period općenito oskudijeva vlagom. Pomanjkanje vlage, uz istovremeno visoke ljetne temperature, osnovni je meteorološki element koji utječe kod izbora poljoprivrednih kultura, a promjenjivost količine padalina u vegetacionom periodu najviše utječe na varijabilnost prinosa.

Slaba i povremena krška vrela mogu samo u kišnom dijelu godine dati dovoljno vode za piće, ali su ona dostupna samo jednom dijelu stanovništva podgorskih naselja. Kišnica, sakupljena u cisternama, koje redovito svako domaćinstvo gradi skupa s kućom, glavni je izvor pitke vode.

Padalinska voda brzo otječe po nagnutim i vododrživim fliškim naslagama. Kontinuirana razina vode temeljnica u vezi je s razinom mora i dostupna je samo na rijetkim, izdvojenim i uskim obalnim naplavinama. Tu se bunarima dolazi do slatke vode, koja je redovito svega nekoliko desetaka centimetara iznad razine mora. Najčešće je korišćenje ovih priobalnih bunara ograničeno. Ako se više slatke vode crpi nego što podzemno pritječe, bunari se zaslanjaju morskom vodom. Svi postojeći bunari u priobalnom području koriste se uglavnom za zalijevanje povrtnih kultura, a manje za pranje i napajanje stoke.

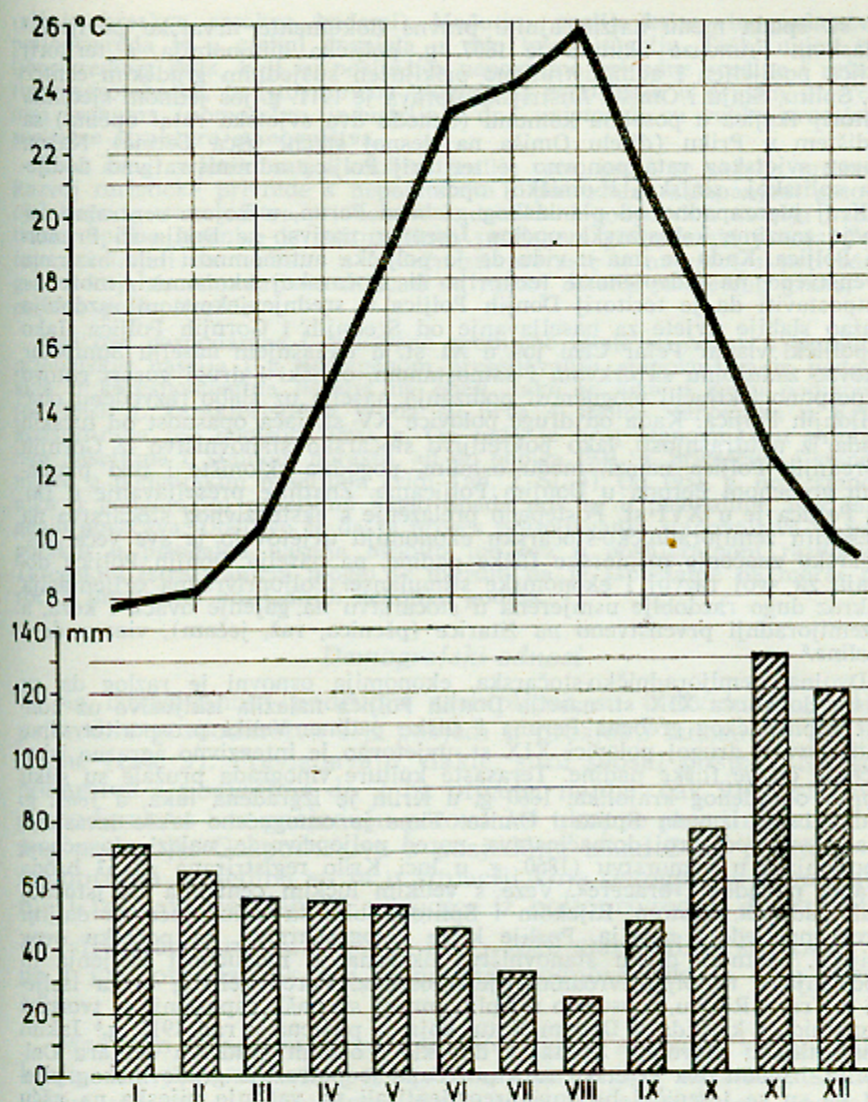
Vapnenački planinski okvir ima sve osobine surovog krškog kraja. Rahlog tla, nastalog disolacijom vapnenaca («terra rossa»), vrlo je malo i ono je uglavnom zaostalo u pukotinama. Vegetacija je rijetka i zastupljena pretežno raznim vrstama kalcifilnih trava, te rijetkim kserofilnim grmovima graba, drača i smriča. Na fliškoj podlozi razvijena su glinovito-skeletoidna tla, najčešće dosta siromašna humusom. Uslijed agrarnog korišćenja prirodni biljni pokrov na flišu gotovo je potpuno iščezao. Pojedini zaostali hrast, koji redovito služi kao sjenilo u dvorištima viših naselja, ukazuje na raniju kontinuiranu rasprostranjenost hrastovih šuma. Danas su na površinama izloženim erozivnom djelovanju zasađene borove šume, koje se u sadašnjim klimatskim uvjetima prirodno proširuju i na napušteno obradivo zemljište. Na takvim napuštenim njiinama susrećemo još i grmove žestike, smrdelja, vrijesa, smilja i drugih predstavnika makije.

Pregled razvoja naselja i privrede

O postojanju predslavenskih naseobina na području katastarske općine Jesenice nema pouzdanih dokaza.³ Pretpostavlja se da je na mjestu današ-

2) Meteorološki godišnjak I, Beograd, Savezni hidrometeorološki zavod 1949 — 1962; Meteorološki godišnjak II, Beograd, Savezni hidrometeorološki zavod, 1949 — 1962.

3) Među brojnim radovima o povijesti Poljica ističemo: I. Pivčević, O postanku Poljica, Split 1897, I. Pivčević, Povijest Poljica I dio, Dodatak Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split 1921, F. Ivanišević, Poljice, Zbornik za narodni život i običaje JA, Zagreb 1903, br. 8.



Sl. 3 Grafikon temperatura i padalina za Split (1949—1962)²

Fig. 3 The temperatures and precipitation for Split (1949—1962)

njeg sela Jesenice postojalo rimsko naselje Naresta, ali ono je u svakom slučaju bilo uništeno mnogo prije dolaska Slavena u ove krajeve. Na širem području Zagore između Splita i Omiša prvi dokazi slavenske kolonizacije su iz X stoljeća. U XI stoljeću, na prostranom području oko planine Mosor, između rijeke Cetine i mora, formirana je starohrvatska župa Poljica, koja je od XIII do početka XIX stoljeća imala karakter autonomne stočarske pokrajine (komuna, knežija, republika i sl.). Poljički statut iz

XV st. spada među najznačajnije pravne dokumente hrvatske povijesti.⁴ Dolaskom Francuza ukinuta je 1807. g. poljička autonomija, a teritorij Poljica podijeljen i administrativno priključen susjednim gradskim centrima, Splitu, Sinju i Omišu. Austrijska uprava je 1911. g. još jednom sjedinila teritorij Poljica u posebnu komunu (između dva svjetska rata: općina) sa sjedištem u Priku (dijelu Omiša na desnoj strani ušća Cetine). Nakon drugog svjetskog rata ponovno je teritorij Poljica administrativno dodijeljen splitskoj, sinjskoj i omiškoj općini.

Kraj jugozapadno od planinskog grebena Perun, u kojem centralno područje zauzima katastarska općina Jesenice, nazivao se Donja ili Primorska Poljica. Kada se ima u vidu da je poljička autonomnost bila bazirana prvenstveno na izdvojenosti teritorija ili stočarskoj ekonomici, može se pretpostaviti da je teritorij Donjih Poljica u srednjovjekovnom razdoblju pružao slabije uvjete za naseljavanje od Srednjih i Gornjih Poljica. Iako je poljički vladar Petar Crni još u XI st. u današnjem naselju Sumpetar osnovao zadužbinu sa crkvom i samostanom, omiški i drugi gusari gotovo su potpuno isključili mogućnost podizanja naselja uz slabo razvedenu obalu Donjih Poljica. Kada od druge polovice XV st. jača opasnost od turskih upada iz unutrašnjosti, lako pokretljivo stočarsko stanovništvo iz Gornjih i Srednjih Poljica nalazi, među ostalim, pogodno sklonište i pod planinskim grebenom Peruna u Donjim Poljicama. Znatnije preseljavanje u Donja Poljica je u XVI st. Postepeno prelaženje s ekstenzivnog stočarstva na mješovitu zemljoradničko-stočarsku ekonomiju uvjetovalo je sve veće gospodarsko značenje primorske fliške padine, pa naselja Donjih Poljica dobivaju za svoj razvoj i ekonomske stimulanse. Poljoprivredna orijentacija je kroz dugo razdoblje usmjerena u stočarstvu na gajenje ovaca i koza, a u zemljoradnji prvenstveno na žitarice (pšenica, raž, ječam), vinograde i masline.⁵

Dvojna, zemljoradničko-stočarska, ekonomija osnovni je razlog da su se sve do kraja XIX st. naselja Donjih Poljica nalazila isključivo uz kontakt vapnenačkog grebena Peruna i fliške padine. Veliki prosperitet vinogradarstva u drugoj polovici XIX st. uvjetovao je intenzivno agrarno iskorišćenje čitave fliške padine. Terasaste kulture vinograda pružale su sliku uzorno obradenog krajolika. 1860 g. u Krilu je izgrađena luka, a 1869. g. obalna cesta između Splita i Omiša. Time je omogućeno lakše izvažanje vina, a sve veći broj domaćinstava, pored poljoprivrede, nalazi mogućnost zaposlenja i u pomorstvu (1860. g. u luci Krilo registrirana su 53 broda lokalne plovidbe: »bracere«. Veze s velikim lučkim centrima na istočnoj obali Jadrana, Trstom, Rijekom i Splitom, bile su odlučujuće za daljnji razvoj privrede i naselja. Poslije krize vinogradarstva, na početku ovog stoljeća, znatnom dijelu stanovništva ukazana je mogućnost iseljenja ili zaposlenja u nepoljoprivrednim djelatnostima. Pored velikog broja iseljenih u Trst i Rijeku, a osobito u Split, mnogi su našli zaposlenje u tvornici cijanamida i karbida u Dugom Ratu, koja je puštena u rad 1913. g.⁶ Jakim urbanističkim razvojem Splita, a donekle i ostalih gradskih centara Dalmacije, između dva svjetska rata povećana je potražnja građevinskog pijeska pa su se jesenički brodovi preorijentirali na vađenje pijeska na ušću Cetine i prevozili ga u Split i ostale primorske gradove Srednje Dalmacije. Ova privredna djelatnost još i danas je osnovna za naselje Krilo. Urbanistički i privredni razvoj dalmatinskih gradova, te poboljšanje prometnih veza omogućili su između dva svjetska rata nešto intenzivniji uzgoj povrtnih kultura (krompir, luk, kupus, salata, blitva, mahune i dr.), te voćnjaka

4) A. Pavić, Poljički statut, Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1908 i B. D. Grekov, Polica, Moskva 1951. (na ruskom).

5) I. Rubić, Naselja u primorju Poljica, Zagreb 1929.

6) J. Lakatoš, Industrija Dalmacije, Zagreb 1926. i Dalmacija. Spomen knjiga izdana o kongresu udruženja jugoslavenskih inženjera i arhitekata, Split 1923.

(višnje, breskve, smokve, bademi). Međutim, poslije krize vinogradarstva, poljoprivreda je u cjelini dospjela u vrlo lošu situaciju. Teški uvjeti poljoprivrednog rada, koji su posljedica nepovoljne prirodne sredine i primitivne agrotehnike, te istovremeno mogućnost zaposlenja u drugim privrednim granama (pomorstvo, industrija i dr.) uvjetovali su velike promjene socijalne strukture stanovništva.

Pred drugi svjetski rat, a osobito poslije rata, naglo se razvija turizam. Razvoj turističke privrede s neposrednim i posrednim uklapanjem gotovo cjelokupnog stanovništva priobalnih, a donekle i podgorskih naselja katarske općine Jesenice je najznačajniji suvremeni gospodarski proces. Postoje svi uvjeti da turizam u budućnosti preraste u najvažniju privrednu granu, koja će stimulatивно utjecati na razvoj ostalih privrednih grana, a osobito poljoprivrede.

Sve ove gospodarske i društvene promjene imale su odraz u izgradnji priobalskih naselja i u postepenom preseljavanju stanovništva iz podgorskih u korespondentna naselja na obali. Iako je luka u Krilu podignuta još 1860. g. karakteristično je da su prva 4 stalna stanovnika u Krilu konstatirana tek popisom 1890. g. Od tada je broj stanovnika u priobalnim naseljima u stalnom porastu, ali do popisa 1931. g. prirašćuje i stanovništvo u podgorskim naseljima (vidi Tab. 2, Sl. 4). Od 1931. g. broj stanovnika u podgorskim naseljima naglo opada dok se u priobalnim isto tako naglo povećava. Uočljivo je da je proces preseljavanja stanovništva iz podgorskih u priobalna naselja osobito bio brz u poslijeratnom razdoblju. Terenskim istraživanjem moglo se utvrditi da je »spuštanje na more« na ročito intenzivno posljednjih nekoliko godina.

Demografski odnosi

Na istraživanom području zastupljena su individualna poljoprivredna gospodarstva čiji posjedi u prosjeku iznose 1,1 ha površine (tab. 3). Prevladavaju, dakle, sitni seoski posjedi. Na gospodarstva s posjedima do 2 ha otpada, naime, čak 91 posto svih gospodarstava i ta posjeduju gotovo 3/4 ukupne površine istraživanog područja. Gospodarstva s posjedima iznad 2 ha površine su malobrojna a jedina su ta u situaciji koja omogućuje zapošljavanje i izdržavanje članova porodice iz poljoprivredne djelatnosti.

Istraživani kraj je 1960. g. imao 1320 stanovnika, što znači da na 1 km² otpada čak 463 stanovnika, odnosno da je kraj prenaseljen.

Međutim, u poljoprivredi radi 46,6 posto aktivnog stanovništva kraja, što pokazuje da poljoprivreda za većinu aktivnog stanovništva nije više glavni izvor zanimanja. To potvrđuje i socijalna struktura poljoprivrednih gospodarstava jer su ova u velikom broju već deagrarizirana. Od 258 gospodarstava kraja svi aktivni članovi gospodarstva isključivo rade u poljoprivredi samo u 16 posto gospodarstava dok je oko 72 posto gospodarstava poljoprivredno-radničkog karaktera. U njima, naime, dio aktivnih članova radi u poljoprivredi a dio u nepoljoprivrednim djelatnostima. Preostalih 12 posto gospodarstava statistika iskazuje kao radnička gospodarstva.

Navedena socijalna struktura gospodarstava uglavnom je odraz gospodarskog razvoja i promjena koje su nastale nakon dru-

gog svjetskog rata u vezi s razvojem industrije, turizma i urbanizacije.

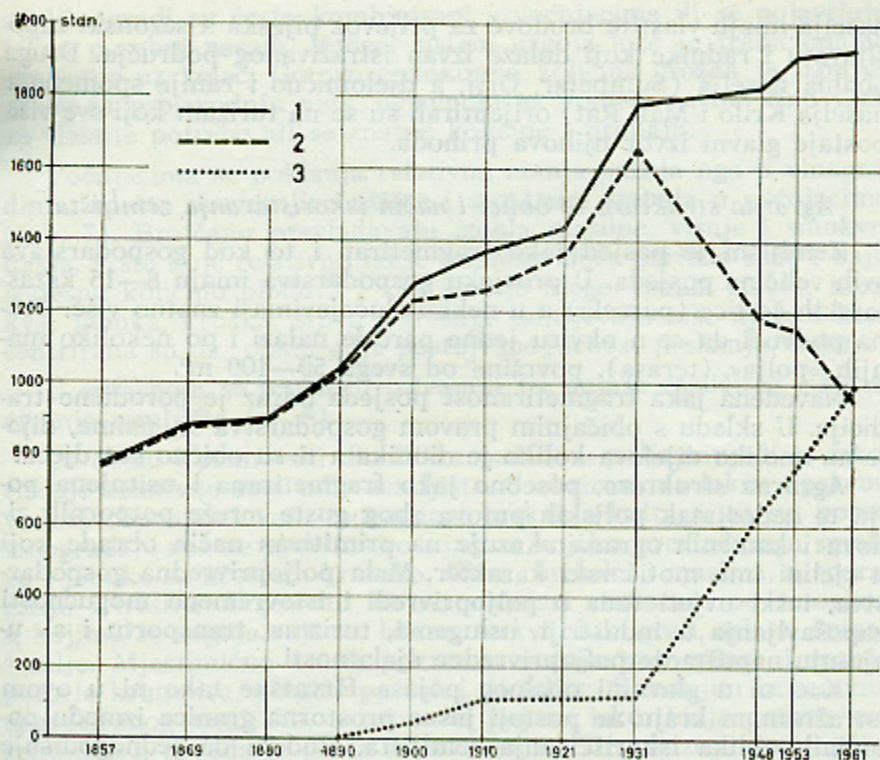
No, i pored znatno odmaklog procesa deagrarnizacije, odnosno prelaza znatnog broja seoskog stanovništva u neagrarna zanimanja, broj zaposlenih u poljoprivredi je još uvijek visok i iznosi 146 osoba na 100 ha poljoprivrednog zemljišta. Navedeno upućuje na zaključak da u istraživanom području još uvijek postoji viša radne snage u poljoprivredi. Treba, međutim, istaći da najveći broj zaposlenih u poljoprivredi otpada na žene (74 posto) dok je muška radna snaga uglavnom već napustila rad na zemlji.

Veći dio aktivne radne snage (53,4 posto) radi u kemijskoj industriji u Dugom Ratu, vadi morski pijesak na ušću Cetine (prevozi ga na gradilišta u Splitu, Omišu i okolnim naseljima) i radi u brojnim industrijskim i drugim poduzećima, uglavnom u Splitu i Omišu.

Značajno je da glavnina aktivnog nepoljoprivrednog stanovništva kraja uglavnom živi u novim naseljima uz obalu (Bajnici, Krilo, Sumpetar, Mali Rat i Oriji), odnosno uz jadransku magistralu, što omogućuje dnevnu migraciju tog stanovništva. Dnevni migranti koriste se javnim gradskim saobraćajnim sredstvima u relaciji između Omiša i Splita. Redovit saobraćaj omogućuje promjenu zanimanja bez promjene mjesta boravka. No, brzi porast udjela neagrarnog aktivnog stanovništva nakon drugog svjetskog rata izazvao je velike promjene u strukturi naselja.

Stara naselja (Jesenice, Željavići i Kruge) su visoko ispod planinskog grebena i nemaju pogodnih prilaznih putova za magistralu pa je iz njih teško svakodnevno odlaziti na rad. Zbog toga počela masovna izgradnja novih kuća u naseljima uz obalu, odnosno uz magistralu Split — Omiš. Prihodi iz vlastitih poljoprivrednih gospodarstava i od rada izvan poljoprivrede omogućili su veće investicije u izgradnju novih stambenih objekata uz obalu. Zbog toga se obalna naselja vrlo brzo razvijaju i izgledom su više razlikuju od starih naselja visoko ispod planinskog grebena. Gospodarske se zgrade uz obalu gotovo više ne grade dok su stambene zgrade od tesanog kamena ili, u novije vrijeme, od cementa i redovno su na kat s terasom i balkonima, vodovodom i kupaatilom. Veličina ovih zgrada ukazuje da one nisu građene samo za vlastite potrebe nego i za iznajmljivanje turistima. Rezultat brze izgradnje naselja uz obalu je masovno napuštanje starih naselja podno planinskog grebena. Ovdje tokom čitave godine stanuje samo mali broj domaćinstava, odnosno prvenstveno samo stariji članovi domaćinstava koja se još bave poljoprivredom. Većina kuća je potpuno napuštena ili je samo povremeno naseljena, uglavnom u vrijeme sabiranja voća (višanja, maslina i badema) te za vrijeme obrade preostalih vinograda.

Istraživano područje dobar je primjer promjena koje su seoskoj sredini obalnog područja Hrvatske (ali i drugdje) nastale pod utjecajem industrijalizacije.



Sl. 4 Kretanje broja stanovnika katastarske općine Jesenice
1 — ukupno stanovništvo, 2 — stanovništvo podgorskih naselja, 3 — stanovništvo priobalskih naselja

Fig. 4 Numerical changes in the inhabitants of the Cadastral Parish of Jesenice
1 — the total population, 2 — the inhabitants of the hill-side settlements, 3 — the inhabitants of the seaside settlements.

Promjenama profesionalne strukture stanovništva u vezi s razvojem industrije u susjednim obližnjim područjima započeo je, naime, proces deagrarnizacije seoskih prostora. Stanovništvo koje je zaposleno u neagrarnim radnim mjestima a stanuje u urbaniziranim naseljima unutar seoskog prostora ne pokazuje jednak interes za poljoprivredu. Poljoprivredna djelatnost na parcelama poljoprivredno-radničkih gospodarstava ili prestaje («socijalni ugar») ili se intenzificira, odnosno specijalizira (uzgoj povrća i voća za tržište i vlastite potrebe). Općenito se, međutim, može reći da je proces napuštanja poljoprivrede jači od procesa njezine intenzifikacije. Stanovništvo koje je napustilo poljoprivredu obično se specijaliziralo za određene poslove. Tako je glavno zanimanje stanovnika obalnih naselja (Bajnice i Krilo, a djelomično i naselja Mali Rat) vađenje i dostava morskog pijeska. Stanovnici navedenih

naselja imaju vlastite brodove za prijevoz pijeska a sezonski zapošljavaju i radnike koji dolaze izvan istraživanog područja. Druga obalna naselja (Sumpetar, Oriž, a djelomično i ranije spomenuta naselja Krilo i Mali Rat) orijentirali su se na turizam koji sve više postaje glavni izvor njihova prihoda.

Agrarna struktura te oblici i način iskorištavanja zemljišta

Zemljišni je posjed jako fragmetiran i to kod gospodarstava svih veličina posjeda. U prosjeku gospodarstva imaju 8—15 katastarskih čestica (parcela) a u nekim slučajevima i znatno više. Treba podvući da se u okviru jedne parcele nalazi i po nekoliko manjih »polja« (terasa), površine od svega 50—100 m².

Navedena jaka fragmetiranost posjeda odraz je porodične tradicije. U skladu s običajnim pravom gospodarstva se, naime, dijele na onoliko dijelova koliko je dionika a ti su obično sva djeca.

Agrarna struktura, posebno jako fragmetirana i usitnjena polja te nedostatak poljskih putova zbog guste mreže potpornih zidova i kamenih ograda ukazuje na primitivan način obrade koji u cjelini ima motičarski karakter. Mala poljoprivredna gospodarstva, teški uvjeti rada u poljoprivredi i istovremeno mogućnosti zapošljavanja u industriji, uslugama, turizmu, transportu i sl. uvjetuju napuštanje poljoprivredne djelatnosti.

Kao ni u glavnini obalnog pojasa Hrvatske tako ni u ovom istraživanom kraju ne postoji jasna prostorna granica između pojedinih oblika iskorištavanja zemljišta. Budući da jednogodišnje kulture zapremaju relativno mali dio agrarnih površina, to se prostori pojedinih kategorija iskorištavanja zemljišta, pretežno vrtovi, voćnjaci i vinogradi, prostorno međusobno isprepliću čineći tipičan mediteranski agrarni pejzaž.

Prema statističkim podacima (tab. 5) poljoprivreda koristi prilično visok udio (84,5 posto) istraživanog područja. Stvarno se, međutim, obrađuje tek 42,5 posto jer su znatne površine pod pašnjacima. Obzirom na njihovu zapuštenost i malu gospodarsku vrijednost ti se pašnjaci mogu smatrati kao poluneprodno zemljište. No, i iskorištavanje grupe obradivog zemljišta je nepotpuno. To se prije svega odnosi na oranice (tab. 6) koje se već ne zasijavaju na 51,7 posto njihovih površina pa ih i statistika iskazuje kao zemljišta na »odmoru« i ugaru. Znatna postotak zemljišta na »odmoru« rezultat je procesa napuštanja poljoprivredne djelatnosti dok su površine na ugaru uglavnom odraz tradicionalnog sistema rotacije, pretežno uvjetovane nedostatkom dovoljnih količina organskog gnojiva i pomanjkanja vlage.

Glavne prostore (27 posto) u grupi poljoprivrednog zemljišta zapremaju višegodišnje kulture, među kojima dominira vinova loza, što znači da se tradicionalna specijalizacija poljoprivrede ovog kraja održala sve do danas. Višegodišnjim kulturama se osim toga posvećuje i najveća pašnja.

Vinogradi su često kombinirani s voćnjacima ili se pojavljuju i kao posebni nasadi. Vodeći sistem uzgoja loze je tradicionalno vezivanje uz kolac. Gotovo cjelokupna količina grožđa je namijenjena za proizvodnju vina, uglavnom na domaći način. Vino služi za vlastite potrebe ali se znatne količine i prodaju.

Voćnjacima se poklanja relativno manja pažnja nego li vinogradima, na što nesumnjivo utječe i struktura stabala u voćnjacima (tab. 7). Brojčano prevladavaju stabla masline, višnje i smokve, dakle, vrste koje relativno lakše podnose duže periode suše i daju izvjesnu količinu plodova i kod slabije njege. Ostala stabla: breskva, jabuka, kruška, šljiva i trešnja zahtijevaju više njege i koncentrirana su uz obalu gdje postoji mogućnost prskanja vodom.

U agrarnom se prostoru izdvajaju tri pojasa različitog iskorišćavanja zemljišta (sl. 5).

Uz obalu i primorski dio fliške padine u poljoprivredi se iskorišćuje relativno veći udio zemljišta. S obzirom na lakšu opskrbu vodom (bunari) i veću mogućnost prskanja kultura, tu su, pored vinograda, i znatne površine voćnjaka u kojima prevladavaju smokve i jabuke sa učešćem krušaka, šljiva, bresaka i maslina, a sporadično i trešnje. U pravilu su ovi voćnjaci razbacani po vrtovima u kojima se uzgaja rajčica, blitva, mrkva, luk, grah, salata, špinat i zelje. Mjestimično se uz povrće u voćnjacima nalaze i manje parcele krumpira, pšenice pa čak i djeteline. S manjim izuzecima degradiranog zemljišta, u ovom se pojasu iskorišćuje gotovo svo zemljište a obrada je dosta intenzivna, na što ukazuju već i mijesane kulture.

Središnji fliški pojas koji je dosta strm i degradiran predstavlja agrarno gotovo posve napušten prostor. Tu se nalaze samo malobrojne parcele (na terasama), prvenstveno pod vinogradima koji su pomiješani s voćnjacima. Parcele pod pšenicom, ječmom ili zobi također su vrlo rijetke. Veliki broj parcela na terasama je već napušten. Uslijed većeg nagiba terena erozija je jaka pa su potporni zidovi i kamene ograde razvaljene a plodno zemljište je isprano. Zaostala stabla maslina ukazuju na položaj nekad brižljivo obrađivanih parcela. Zbog toga se u ovom pojasu nalazi glavina površina koje su u tab. 6 iskazane kao zemljišta na »odmoru« ili kao pašnjaci. Napuštene parcele sve više pokriva divlje raslinje, uglavnom grmovito: smreka, ružmarin, divlja ruža, glog, trnina, kupina, vrijesak, usamljeni borići te trava. Ovi tereni služe kao sezonski pašnjaci prvenstveno za ovce, koze i magarce. Sjeverni i južni rub ovog pojasa pokriva degradirana šuma koja uglavnom sadrži sredozemni bor s neznatnim učešćem hrasta, smrdljike i smreke.

Podplaninski pojas relativno je blažeg nagiba i, u poređenju sa srednjim pojasom, ima više zemljišta koje se poljoprivredno iskorišćuje. No, s obzirom na nedostatak vode u ovom pojasu

prevladavaju kulture koje lakše podnose duže sušne periode ili koje daju manje prinose. Najveću važnost imaju višegodišnje biljke među kojima na prvo mjesto dolazi vinova loza, pa onda voćnjaci. Prevladavaju masline i višnje sa znatnim udjelom badema i oraha. U voćnjacima se često gaji pšenica i zob. Površinski, međutim, prevladavaju napušteni maslinjaci. Podgorski pojas karakterizira ekstenzivno iskorišćivanje zemljišta a proces napuštanja poljoprivrede je jak. Nema mladih voćnjaka ni vinograda kao ni novijih zgrada kao u primorskom pojasu.

Biljna proizvodnja

Zbog znatnih površina degradiranog i napuštenog zemljišta nepotpunog iskorišćivanja oranica i ekstenzivnog gospodarenja prinosi kultura su niski, što negativno utječe na kvantitet agrarnu proizvodnje. Ukupna biljna proizvodnja godišnje, naime, iznosi svega 2900 žitnih jedinica, odnosno tek 12 žitnih jedinica na 1 ha poljoprivrednog zemljišta.⁷

U strukturi biljne proizvodnje (tab. 8) dominiraju biljke za ishranu (63,1 posto). No, u ovoj grupi kultura glavninu proizvodnje daju vinova loza pa onda voće (naročito smokve) i konačno povrće. Proizvodnja žitarica i krumpira ima drugorazrednu ulogu. Zbog nedovoljnog staranja oko obrade žitarica i krumpira prinosi ovih kultura su veoma niski. Od industrijskih biljaka veću važnost jedino ima maslina koja je, međutim, i biljka za ishranu. Krmne biljke zapremaju relativno veće površine ali je njihov udio u ukupnoj biljnoj proizvodnji malen, prvenstveno zbog toga što glavnina površina pod krmnim kulturama otpada na slabo produktivne pašnjake. Površine ostalih krmnih kultura su minimalne.

Iz navedene analize (tab. 8) proizlazi da glavninu biljne proizvodnje daju višegodišnje kulture (65,1 posto) koje, međutim, zauzimaju samo 27 posto površina poljoprivrednog zemljišta. Najveću proizvodnju u ovoj grupi kultura daju vinogradi, maslina i smokva. Ostale vrste voćnjaka, s izuzetkom višnje, imaju u biljnoj proizvodnji mali značaj.

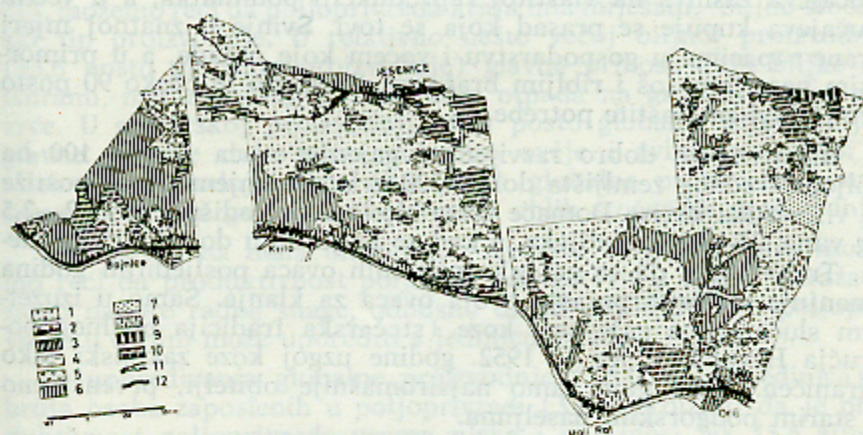
7) »Žitna jedinica« je u srednjeevropskim zemljama općenito prihvaćena za jedinicu mjerenja biljne proizvodnje. Izračunava se na osnovu sadržaja proteina i škroba, izraženih u kaloričnim vrijednostima određene kulture ili stočnog proizvoda. Vrijednost žitnih jedinica izračunava se na 100 kg težine određene kulture ili stočnog proizvoda. Izvjestan nedostatak ovih jedinica je u tome, što neke biljke i stočni proizvodi ne sadrže protein ili škrob ili se uopće ne konzumiraju. U takvim se slučajevima mjerna jedinica izračunava na osnovu drugih kriterija, uglavnom na osnovu odnosa troškova i prihoda. UPOREDI: A. Blohm, *Angewandte landwirtschaftliche Betriebslehre*. Stuttgart 1957. (Table II). J. Kostrowicki, *Land Utilisation. Case Studies*. Geographica Polonica 5, Warszawa 1965. E. Woermann, *Ernährungswirtschaftliche Leistungsmaßstäbe*. Mitteilungen für die deutsche Landwirtschaft, 39 Jhrg. Heft 36/1946.

6. Stočarstvo i stočarska proizvodnja

Udio proizvodnje krmnih kultura s pašnjaka (13,8 posto ukupne biljne proizvodnje) pokazuje da je pašnjačka baza za uzgoj stoke u istraživanom području niska. Uprkos tome niti proizvodnja kultiviranih krmnih biljaka nije velika i iznosi svega 3,4 posto ukupne biljne proizvodnje kraja. Proizvodnja svih krmnih kultura s udjelom od 17,2 posto ukupne biljne proizvodnje ne omogućuje razvoj stočarstva.

Stvarna proizvodnja krmnog bilja iznosi, naime, svega 498 žitnih jedinica. Ta proizvodnja (uzimajući da je za prehranu grla odrasle stoke potrebno oko 8 žitnih jedinica) omogućava (498 žitnih jedinica: 8=62,5 grla odrasle stoke) izdržavanje tek oko 62 grla stoke što iznosi (240 ha poljoprivrednog zemljišta: 62 grla odrasle stoke) 25 grla odrasle stoke na 100 ha poljoprivrednog zemljišta.

Poređenjem vrijednosti dobivenih na osnovu izračunatih poljoprivrednih mogućnosti u prehrani stoke istraživanog područja sa stvarnim brojem stoke na 100 ha poljoprivrednog zemljišta (80,5



Sl. 5 Iskorišćivanje zemljišta trtju sektora katastarske općine Jesenice
 1 — maslinjaci na ugaru, 2 — naselja s ogradama i okućnicama, 3 — vrtovi, 4 — ugar, 5 — zemljište iskorišćivano kao pašnjak, 6 — degradirana borova šuma, 7 — šuma do 20 godina starosti, 8 — šuma od 20 do 40 godina starosti, 9 — mješana šuma hrasta i bukve, 10 — vinogradi, 11 — vododerine, 12 — suvremena Jadranska cesta.

Fig. 5 Land use in the three sections of the Cadastral Parish of Jesenice
 1 — olives on fallow land, 2 — settlements surrounded by small acreages protected by loose — stone walls, 3 — gardens, 4 — fallow land, 5 — land used as pastures, 6 — degraded fir woods, 7 — woods up to 20 years old, 8 — woods 20 to 40 years old, 9 — mixed woods of oak and beech, 10 — vineyards, 11 — gullies, 12 — the new road along the Adriatic coast.

grla odrasle stoke; tab. 9) pokazuje da krmne kulture zadovoljavaju tek oko 25 posto potreba prehrane stoke. To znači da se stoka izdržava ne samo vlastitom biljnom proizvodnjom već i kupovanjem stočne hrane.

U strukturi stočnog fonda (tab. 9) visok je udio (iznad 60 posto) radne stoke. Na 100 ha poljoprivrednog zemljišta otpada 85 grla stoke koja se koristi za rad ali je samo 48 grla kad se proračuna odrasla i za rad stvarno sposobna stoka. Začuduje činjenica da se gaji tako velik broj grla radne stoke kad se ona u stvari gotovo i ne koristi u obradi zemlje. No, radnu stoku u ovom području uglavnom čine mule i magarci a manje i konji, dakle, stoka koja prvenstveno služi za prenos robe i ljudi. Obzirom na teške uvjete saobraćaja i nedostatak putova navedena stoka čini jedino prometno sredstvo kraja.

Zbog relativno razvijenijeg gajenja radne stoke otežano je gajenje produktivne stoke čiji udio u ukupnom broju stoke iznosi nepunih 40 posto. Usprkos tome gajenje te vrste stoke je, u odnosu na jedinicu površine, relativno slabo razvijeno. U grupi produktivnih grla stoke prevladava svinja. Najviše se gaji bijela engleska rasa i bijela mangalica. No, gajenje svinja samo se u malom broju slučajeva zasniva na vlastitoj reprodukciji podmlatka, a u većini slučajeva kupuje se prasad koja se tovi. Svinje u znatnoj mjeri hrane otpacima u gospodarstvu i voćem koje otpada, a u primorskim naseljima još i ribljim brašnom. Približno se preko 90 posto svinja tovi za vlastite potrebe.

Relativno je dobro razvijeno i gajenje ovaca jer na 100 ha poljoprivrednog zemljišta dolazi 320 grla. Gajenjem ovaca postiže se višestruka korist. Domaće vrste bijele ovce godišnje daju 2—2,5 kg vune, 35—40 lit. mlijeka, a kad se kolju daju do oko 25 kg mesa. Treba istaći da se gajenje mliječnih ovaca posljednjih godina smanjuje u korist porasta broja ovaca za klanje. Samo u izuzetnim slučajevima gaje se i koze (stočarska tradicija obalnog područja Hrvatske), jer je 1952. godine uzgoj koze zakonski jako ograničen. Koze gaje samo najsiromašnije obitelji, prvenstveno u starim podgorskim naseljima.

Gajenje ovaca i koza, pored gajenja svinja, čini osnovu stočarstva, jer gajenje goveda praktički ne igra nikakvu ulogu. Gajenje peradi je također jako slabo.

I pored toga što na jedinicu površine otpada relativno velik broj stoke (80,5 posto odraslih grla na 100 ha poljoprivrednog zemljišta), stočarska je proizvodnja (tab. 10) relativno niska, prvenstveno zbog malog udjela produktivne stoke. Stočarstvo daje oko 2300 žitnih jedinica, odnosno 9,6 žitnih jedinica sa 1 ha obradivih površina.

U stočarskoj proizvodnji glavni priнос (72 posto) daje meso, uglavnom ovčije i svinjsko. Uzimajući u obzir vunu i manje koli-

čine mlijeka, gajenje ovaca zauzima prvo mjesto. Ukupno uzevši, stočarska proizvodnja istraživanog područja orijentirana je na dobivanje mesa s time, što gajenje ovaca pokazuje neznatnu prevagu nad gajenjem svinja. Gajenje ostalih vrsta stoke (goveda, peradi, pčela) daje tek neznatnu količinu proizvoda pa ono ne igra veću ulogu u poljoprivredi ovog kraja.

Globalna proizvodnja poljoprivrede

Poljoprivredu istraživanog područja karakterizira relativno niska produktivnost. Globalna proizvodnja sa 1 ha poljoprivrednih površina iznosi nešto iznad 21 žitnu jedinicu, od čega na biljnu proizvodnju otpada 12 a na stočarsku proizvodnju 9,6 žitnih jedinica.

Niska produktivnost poljoprivrede nesumnjivo je odraz znatnih površina kraja pod slabo produktivnim pašnjacima, nepotpunog iskorišćivanja oranica (obzirom na znatan udio zemljišta na »odmoru« i ugaru), niskih prinosa kultura i voćaka te prevage gajenja ovaca i koza, čija je produktivnost mala.

Uzevši u obzir odnose između biljne i stočarske proizvodnje (tab. 11), možemo reći da poljoprivreda kraja ima miješani, biljno-stočarski tip proizvodnje. U relativno nešto većoj biljnoj proizvodnji (55,6 posto globalne proizvodnje) glavne prinose daju biljke za ishranu, među kojima najveći udio otpada na grožđe, voće i povrće. U stočarskoj proizvodnji (44,4 posto globalne proizvodnje) glavne prinose daje meso, naročito ovčje i svinjsko. Uzevši u obzir i proizvodnju vune (8,9 posto globalne proizvodnje) možemo reći da je gajenje ovaca vodeći oblik stočarske proizvodnje.

S obzirom na mala ulaganja u sredstva za proizvodnju možemo reći da produktivnost poljoprivrede gotovo u cjelini odražava samo napore radne snage, odnosno da se produktivnost poljoprivrede u cjelini može uporediti s jedinicom rada.

Iz upoređivanja globalne proizvodnje (5200 žitnih jedinica) i broja osoba zaposlenih u poljoprivredi (333), proizlazi da je produktivnost poljoprivrede veoma niska i da iznosi tek 15,6 žitnih jedinica na jednog zaposlenog u poljoprivredi. Na osnovu iznosa globalne proizvodnje i broja stanovništva koje od poljoprivrede živi (660), možemo reći da je gotovo cijela poljoprivredna proizvodnja namijenjena za vlastite potrebe. Iz navedenog se može zaključiti da poljoprivreda kraja ima naturalni karakter. Mali robni viškovi jedino postoje u proizvodnji vina, ulja, smokava i nešto povrća, a u stočarstvu u proizvodnji ovčijeg mesa i vune.

Rezultati ovih istraživanja ukazuju kako sve šire mogućnosti zarade izvan poljoprivrede izazivaju promjene u glavnom izvoru prihoda stanovništva. Istraživani kraj dobar je primjer promjena u prenaseljenoj scoskoj sredini a pod utjecajem novije industrije, turizma i usluga.

Tab. 1 Prosječne mjesečne i godišnje temperature i količine padalina u Splitu za razdoblje 1949—1962. god.

Table 1 The average monthly and yearly temperatures, and the quantities of precipitation at Split during the period from 1949 to 1962.

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	godišnje
Temp. u °C	7,8	8,2	10,2	14,4	18,7	23,1	23,9	25,6	21,1	17,0	12,4	9,7	prosj. 16,1
Padaline u mm	72	64	56	55	53	46	31	24	48	76	131	119	ukup. 775

Tab. 2 Kretanje broja stanovnika u podgorskim i priobalnim naseljima katastarske općine Jesenice*

Table 2 Change in the number of inhabitants in the foot-hill and shore settlements of the Cadastral Parish of Jesenice.

N a s e l j a	G o d i n a p o p i s a												
	1857	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1948	1953	1961		
P o d g o r s k a	Jesenice				311	507	716			816	729	596	
	Zeljavice				285	321	238			240	235	201	
	Krug				429	400	299			127	186	156	
	UKUPNO:	766	871	884	1025	1228	1253			1651	1183	1150	953
	P r i o b a l n a	Subi Potok				—	15	7			57	61	71
Bajnice					—	—	—			96	141	211	
Krilo					4	24	38			190	198	226	
Sumpetar					—	—	18			101	120	207	
Mali Rat						6	39			91	114	144	
Orij						—	9			96	121	111	
UKUPNO:					4	45	111			115	631	755	970
SVEUKUPNO:		766	871	884	1029	1273	1364	1434	1766	1814	1905	1923	

* Podaci prema publikaciji Republičkog zavoda za statistiku SR Hrvatske: Stanovništvo 1857—1961 po naseljima i dijelovima naselja, Kotar Split, Zagreb 1964.

Tab. 3 Struktura gospodarstva

Table 3 The economic structure

Gospodarstva u ha	Broj gospodarstva	% od broja gospodarstva	površina	
			u ha	%
0,1 — 0,5	65	25,4	24	8,3
0,5 — 1,0	85	33,1	62	21,7
1,0 — 2,0	87	33,3	126	44,2
2,0 — 3,0	12	4,6	30	10,5
3,0 — 4,0	5	2,0	17	6,0
4,0 — 5,0	1	0,4	4	1,4
5,0 — 8,0	3	1,2	22	7,9
Ukupno:	258	100,0	285	100,0

Tab. 4 Profesionalna struktura stanovništva
Table 4 The occupational structure of the inhabitants

Stanovništvo	Broj	%	
		ukupnog broja	date grupe
Ukupno	1320	100,0	x
1. Izdržavano stanovništvo	608	46,1	x
2. Aktivno stanovništvo	712	53,9	100,0
od toga:			
-- zaposleni u poljoprivredi	333	25,4	46,6
od toga: muškarci	87	6,6	12,2
žene	246	18,8	34,4
zaposleni drugdje	377	28,7	53,4
od toga: povremeno radi u poljoprivredi	25	1,9	3,5
posjednici zemlje	247	18,7	36,0
ne posjeduje zemlju	107	8,1	13,9

Tab. 5 Struktura iskorišćavanja zemljišta
Table 5 The land-use structure

Vrste iskorišćavanja zemljišta	Površina u ha	%
I Poljoprivredno zemljište	121	42,5
od toga: oranice i vrtovi	56	20,0
voćnjaci	15	5,1
vinogradi	50	17,4
pašnjaci	120	42,0
Ukupno navedenog zemljišta	241	84,5
II Šume	30	10,5
III Ostalo (neplodno, pod zgradama)	14	5,0
Ukupno:	285	100,0

Tab 6 Poljoprivredno zemljište i njegovo iskorišćavanje
Table 6 The agricultural land and its use

	površina u ha	oranica	%		
			poljopr. zemlj.	zasijane površine	date grupe
I Oranice i vrtovi	6,0	100,0	23,2	100,0	x
A. Ekstraktivne kulture					
pšenica	0,0	18,0	4,1	37,0	100,0
ječam	1,0	1,8	0,4	3,7	10,0
zob	2,0	3,6	0,8	7,4	20,0
	7,0	13,6	2,9	25,9	70,0

B. Intenzivne kulture	14,0	25,0	5,8	51,9	100,0
krumpir	3,0	5,3	1,2	11,1	21,5
povrće	11,0	19,7	4,6	40,8	78,5
C. Krmne kulture	3,0	5,3	1,3	11,1	100,0
djetelina	3,0	5,3	1,3	11,1	100,0
D. Nezasijano zemljište	29,0	51,7	12,0	x	x
zemlja na »odmoru«	12,0	21,4	4,9	x	x
ugar	17,0	30,3	7,1	x	x
II Višegodišnje kulture	65,0	x	27,0	x	x
voćnjaci	15,0	x	6,2	x	x
vinoгради	50,0	x	20,8	x	x
III Zemljište pod travom	120,0	x	49,8	x	x
pašnjaci	120,0	x	49,8	x	x
Ukupno poljoprivrednog zemljišta	241,0	x	100,0	x	x

Tab. 7 Struktura stabala voćaka u voćnjacima

Table 7 The structure of the fruit trees in orchards

Vrste stabala	Broj stabala	% od ukupnog broja
Jabuka	225	1,8
Šljiva	51	0,4
Kruška	140	1,1
Breskva	461	3,7
Smokva	2018	16,5
Višnja	3171	25,7
Trešnja	108	0,8
Orah	106	0,8
Badem	386	3,2
Maslina	5667	46,0
Ukupno:	13333	100,0

Tab. 8 Biljna proizvodnja

Table 8 The crop production

	Površina u ha	Prinos q/ha	Ukupno u q	Žitnih je- dinica*	Proizvod- nja u žit. jed.	biljne proizv.	date grupe
I Biljke za ishranu	85				2395,2	63,1	100,0
1. žito	3	x	x	x	23,0	0,8	1,0
— pšenica	1	7,0	7,0	1,0	7,0	0,2	0,3
— ječam	2	8,0	16,0	1,0	16,0	0,6	0,7
2. krumpir	3	65,0	195,0	0,25	48,7	1,7	2,0
3. povrće**	11	—	—	—	440,0	15,2	18,4

* Na 100 kg težine pojedinih vrsta kultura.

** Podaci: Zavod za statistiku SR Hrvatske, Zagreb, 1960.

Povrće obuhvaća: mrkvu, grah, rajčicu, luk, blitvu, zelje, salatu i kras-
tavce. Zbog nedostatka strukture usjeva povrća i prinosa, proizvodnja
u žitnim jedinicama obračunata je na osnovu procjene — 40 žitnih je-
dinica sa 1 ha. Visoka proizvodnja sa 1 ha uzeta je s obzirom na obilno
gnojenje, brižljivu obradu i navodnjavanje povrća.

4. voće***	15	x	x	x	1133,5	19,4	47,3
u tom:							
jabuke	—	—	94,0	0,4	37,6	1,3	1,6
kruške	—	—	61,0	0,4	24,4	0,8	1,0
šljive	—	—	10,0	0,3	3,0	0,1	0,1
trešnje	—	—	16,0	0,3	4,8	0,2	0,2
višnje	—	—	235,0	0,25	58,7	2,0	2,5
breskve	—	—	53,0	0,5	26,5	0,9	1,1
orasi	—	—	45,0	0,5	22,5	0,8	0,9
bademi	—	—	20,0	1,3	26,0	0,9	1,1
smokve	—	—	720,0	0,5	360,0	12,4	15,0
5. vinogradi	50	30	1500,0	0,5	750,0	26,0	31,3
II Industrijske biljke	—	—	380,0	1,5	570,0	19,7	23,8
masline	—	—	380,0	1,5	570,0	19,7	23,8
III Krmne biljke	159	x	x	x	498,0	17,2	100,0
zob	7	6	42,0	1,0	42,0	1,4	8,4
djetelina	3	18	54,0	0,5	27,0	1,0	5,4
pašnjak	120	10	1200,0	0,3	400,0	13,8	80,4
ugar	29	5	145,0	0,2	29,0	1,0	5,8
U k u p n o :	x	x	x	x	2893,2	100,0	x

Biljna proizvodnja

sa 1 ha poljopr. zemlj.

12,0

*** Količina voćnih plodova izračunata je na osnovu broja stabala voćaka i srednjeg prinosa voća sa stabla.

Tab. 9 Stočarstvo

Table 9 The live-stock breeding

	Broj grla	Indeks od- raslih grla	Broj grla odraslih	% od od- raslih grla	Br. grla na 100 ha	
					poljoprivred. zemlj.	odraslih
Radna grla	208	x	117,1	60,4	85,0	48,6
— radni konji	17	1,0	17,0	8,8	7,0	7,0
— mladi konji	3	0,7	2,1	1,1	—	—
— mule	76	0,7	53,2	27,4	31,5	22,0
— magarci	112	0,4	44,8	23,1	46,4	18,6
Goveda	8	x	6,1	3,1	3,1	2,5
— krave	7	0,8	5,6	2,9	—	—
— junice 1—3 g	1	0,5	0,5	0,2	—	—
Svinje	232	x	33,8	17,5	96,2	14,0
— prasilice	6	0,3	1,8	—	—	—
— prasad do 5. mj. i odrasla prasad preko 5 mj.	188	0,15	28,2	—	—	—
Ovce	772	x	74,5	14,6	320	30,5
— mlade do 6 mj.	53	0,05	2,6	—	—	—
— stare preko 6 mjeseci	719	0,1	71,9	—	—	—
Koze	74	0,1	7,4	3,8	30,7	3,0
Perad	386	x	1,2	0,6	160,0	0,5
— kokoši	356	0,003	1,1	—	—	—
— patke	30	0,004	0,1	—	—	—
U k u p n o :		x	193,8	100,0	x	80,5

Tab. 10 Stočarska proizvodnja
Table 10 The live-stock production

	Broj grla	Srednji prinos*	Količina	Žitnih jedinica**	Proizvodnja u žitnim jedinicama	% stočarske proizvodnje
Mlijeko (kravlje, ovčije)	x	x	8400 lit.	0,75	43,0	1,9
Meso	x	x	x	x	1671,0	72,4
goveđe	—	—	500 kg	6,0	30,0	1,0
svinjsko	150	100	1500 „	5,0	750,0	32,5
ovčije	450	30	13500 „	6,0	810,0	35,1
kozje	30	35	1050 „	6,0	63,0	2,7
od peradi	200	1,5	300 „	6,0	18,0	0,7
Jaja	350	105	3675 kom	0,25	91,9	4,0
Med	23 koš.	4	92 kg	40,0	36,8	1,6
Vuna	772	1,5	1158	40,0	463,2	20,0
U k u p n o :					2305,9	100,0

Poljoprivredna proizvodnja

sa 1 ha poljoprivr. zemljišta

9,6

* Proizvodnja pojedinih vrsta grla je izračunata na osnovu procjene

** Na 100 kg težine pojedinih vrsta stočnih proizvoda.

Tab. 11 Globalna proizvodnja
Table 11 The total production

	Žitnih jedinica	% poljoprivredne proizvodnje
I Biljna proizvodnja u tome:	2893,2	55,6
za ishranu	1825,2	35,0
žitarice	23,0	0,4
krumpir	48,7	0,9
povrće	440,0	8,5
voće	563,5	10,8
grožđe	750,0	14,4
industrijske biljke	570,0	11,0
maslina	570,0	11,0
krmne biljke	498,0	9,6
od ratarskih kultura	98,0	1,9
od pašnjaka	400,0	7,7
II Stočarska proizvodnja u tome:	2305,9	44,4
mlijeko	43,0	0,8
meso	1671,0	32,2
goveđe	30,0	0,6
svinjsko	750,0	14,4
ovčije i kozje	873,0	16,6
od peradi	18,0	0,3
jaja	91,9	1,8
med	36,8	0,7

vuna	463,2	8,9
Ukupno oko	5200,0	100,0
Globalna proizvodnja sa 1 ha poljoprivrednog zemljišta	21,6	
u tome: biljna	12,0	
stočarska	9,6	

THE SOCIOGEOGRAPHICAL CHARACTERISTICS OF THE VILLAGE OF JESENICE

(A contribution to the Knowledge of Land Use in the Central
Dalmatian Coastal Part of Croatia)

by

I. Baučić, V. Biegajlo i I. Crkvenčić

The paper reports on the basic results of investigating the land use in the area of the Cadastral Parish of Jesenice, which is part of the Civil Parish of Omiš, southeast of Split.

The investigations were carried out within the framework of international cultural co-operation between Poland and Yugoslavia in the summer of 1963. The field work was organized by the Geographical Institute of Zagreb, and was done by members of the Department for Agrarian Geography of the Polish Academy of Sciences in Warsaw, the Geographical Institute in Zagreb, The University Institute for Geography in Ljubljana and University Geographical Institute in Sarajevo.

The investigation results show how increasingly wider earning possibilities in non-agrarian occupations lead to changes in the former basic source of income, in agriculture. The investigated area is a good example of these changes, which take place in an overpopulated rural community under the influence of new industries and services, and of tourism.

Taking into account the relationships between crop and live-stock productions we may say that the agriculture of the area is of the mixed crop and live-stock type. Because of small investments in production means, the productivity of agriculture is almost exclusively the result of the efforts by the human labour force. This productivity is low. Considering the total production and the number of inhabitants living by agriculture we may say that almost the whole agricultural production is needed for home use, or that the agriculture of the area is at the subsistence level.

The relatively somewhat bigger crop production (55.6% of the total chiefly consists of food crops, the biggest share being taken by grapes, fruit and vegetables. Cereals and potatoes are of secondary significance. Of industrial crops only olives are of greater importance but they are also used as food. Forage crops take up a

relatively big acreage but their share in the total crop production is small, chiefly because most of the forage acreage is poorly productive pastures. The acreages of the other forage crops are small.

In live-stock production (44.4% of the total production) the principal product is meat, particularly mutton and pork. Taking the wool production also into account (8.9% of the total production) we may say that sheep breeding is the leading part of the live-stock production. The other branches (cattle, fowl and bees) yield only an insignificant quantity of products and do not play any considerable role in the agriculture of the area.